

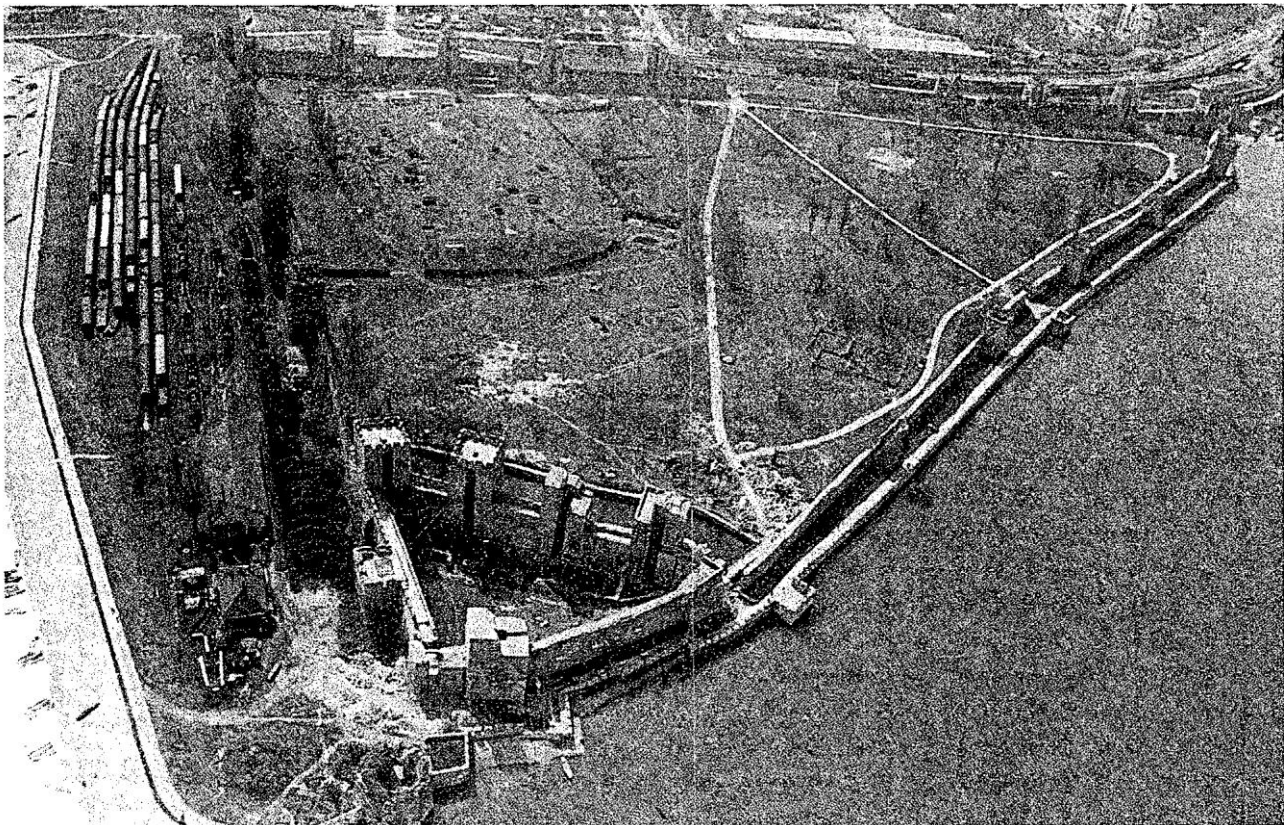
Бронзани свећњаци и кадионице из Смедеревске тврђаве

МЛАЂАН ЦУЊАК

Према натпису на деспотовој кули Смедеревске тврђаве јасно се види да је Мали град завршен, у спољним габаритима, до 1430. године и да се одмах приступило подизању Великог града. Тачно време завршетка Великог града за сада није познато, али се на основу индиректних доказа може претпоставити да је био завршен, макар у спољним габаритима, до 1439. године, када су његову даљу изградњу прекинула турска освајања ових простора. Ђурађ Бранковић је подигао тврђаву на посебно одабраној локацији да би у њу сместио седиште црквене и световне власти. У тај посао улагао је велике напоре, доводио најбоље мајсторе и архитекте како би удовољио захтевима и црквене и световне власти. То најбоље потврђује концепцијска подела унутрашњег простора на Мали и Велики град. У Малом граду је било седиште световне а у Великом црквене власти.

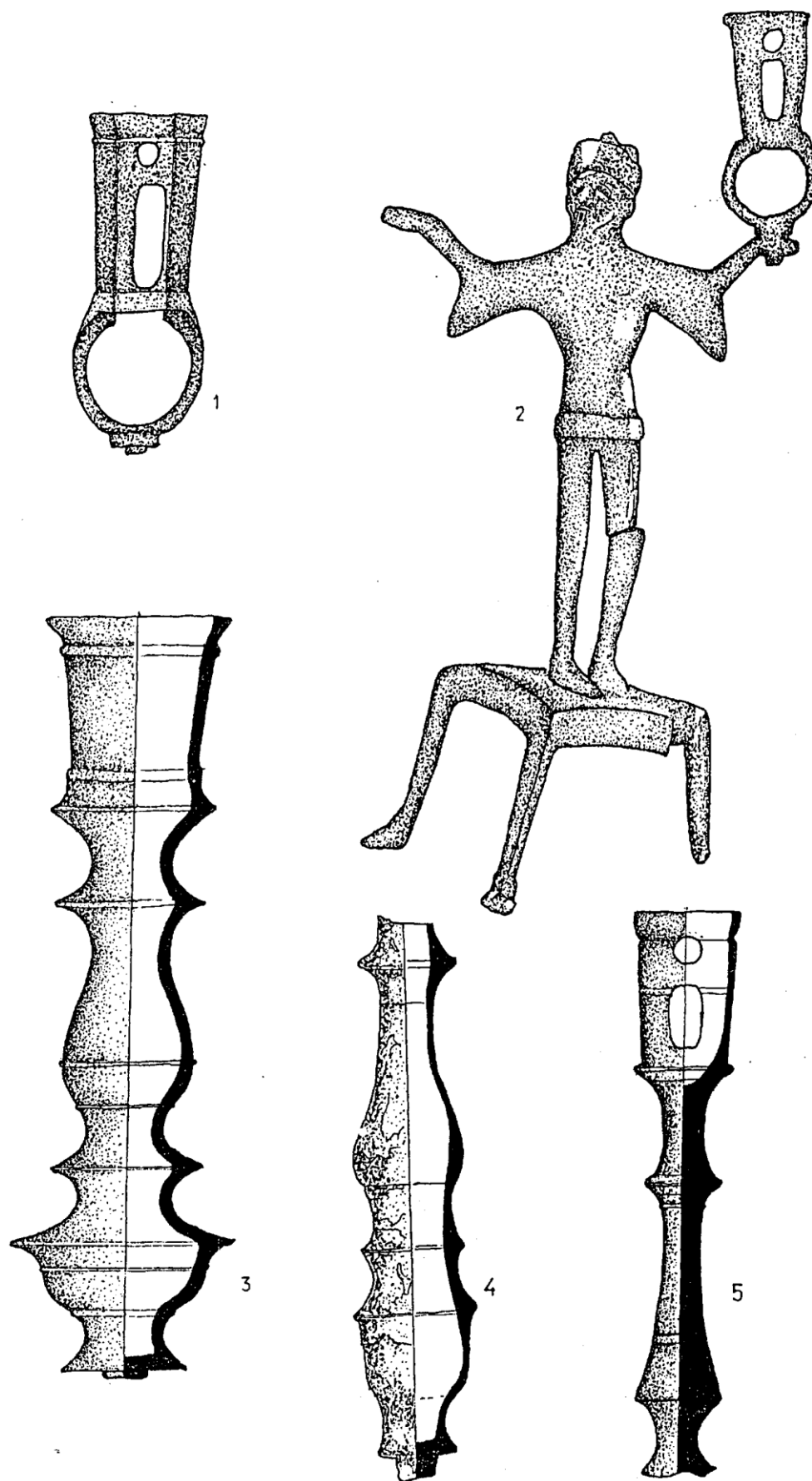
Смедеревска тврђава, као споменик културе од изузетног значаја за Републику Србију, истражује се више деценија, а радови на њој, са мањим или већим прекидима, још увек трају. До сада је у целини истражен Мали град и две трећине Великог града. Добијени резултати били су веома драгоцени за решавање низа проблема везаних за развој средњовековног урбанизма, организације живота у тврђави, начина становања, загревања и осветљавања простора, као и за проучавање материјалне и духовне културе, примењене и занатске уметности.

У Смедеревској тврђави, као и у средњовековној Србији, за осветљавање црквених и других репрезентативних простора коришћени су свећњаци од племенитог метала злата и сребра, мада је било оних и од бронзе и гвожђа. Биограф Св. Саве помиње златоковане и бисером украшене

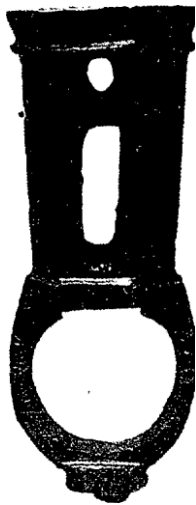
Сл. 1 Смедеревска тврђава, општи изглед

Fig. 1 Forteresse de Smédérévo. Vue de l'ensemble

T 1 / 1. део свећњака; 2. бронзани свећњак пронађен у Смедереву, данас у Музеју Будимског двора, Будимпешта; 3-5. бронзани свећњаци из Смедерева, XV-XVI век

Table 1 / 1 . fragment d'un chandelier; 2. chandelier en bronze mis au jour à Smédérévo, actuellement au Musée de la Cour de Buda, Budapest; 3-5. chandeliers en bronze provenant de Smédérévo, XVe-XVIe siècles

Сл. 2 Фрагмент бронзаног свећњака из Смедерева, XV век

Fig. 2 Fragment d'un chandelier en bronze, provenant de Smedérévo, XVe siècle

Сл. 3 Свећњак из Музеја Будимског двора, XV век

Fig. 3 Chandelier du Musée de la Cour de Buda, XVe siècle

свећњаке, а Григорије Цамблак, пишући о чудима Стефана Дечанског, истиче свећњаке од кованог гвожђа. У депозиту Ђурђа Бранковића помиње се неколико примерака сребрних свећњака. Како су управо ови свећњаци изгледали, једино се може судити на основу примерака пронађених током археолошких истраживања и ликовних приказа на средњовековним живописима наших манастира. У том смислу доста елемената дају примерци пронађени у Смедеревској тврђави. Током досадашњих истраживања Малог и Великог града Смедеревске тврђаве пронађено је девет примерака, и то четири у оквиру митрополијског комплекса у југоисточном делу Великог града, по два уз грађевине у централном делу, а само један примерак у Малом граду. Основна карактеристика свих смедеревских примерака је та да су рађени од бронзе у техници ливења. Ови се свећњаци на основу облика, украса и начина израде могу разврстати у четири типа, док временски могу припадати периоду од XV до XVII века.

У први тип спада фрагментован свећњак са треножним постолем, тела у облику људске фигуре раширених руку, на коме се налази полигонално лежиште за свећу, чији је доњи део прсте-настог облика (т. I, 1; сл. 2). Други тип чине свећњаки ваљкастог лежишта за свећу, тела у облику наизменичних кружних и конусних задебљања (т. I, 3-5). У трећи тип сврстани су свећњаци са лежиштем за свећу у облику лотосовог цвета, чије је тело од наизменичних издужених конусних задебљања са високом коничном стопом (т. II, 1-3; т. III, 1). Четвртог типу припада фрагментован свећњак са коничним лежиштем за свећу, широког разгнутог обода који уједно чини окапницу. Није сачувано тело овог примерка али се може претпоставити да је било од наизменичних кружних и биконичних задебљања са кружном стопом (т. III, 2).

Прегледни каталогски опис, као и резултати истраживања са других локалитета, јасно говори да се бронзани свећњаци ретко срећу у насељима а да су у утврђењима и манастирским целинама били знатно чешћи. У до сада публикованом материјалу са наших простора аналогни примерци онима из првог типа потичу из Београдске тврђаве¹ и са непознатог налазишта са Косова.² Најближу аналогију по месту налаза и облику представ-

¹ В. Бикић, *Позноготички бронзани свећњаци са Београдске тврђаве*, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе XXIV (1992) сл. 1 и 2. Београдски примерак првог типа има кружно лежиште за свећу, док примерак другог типа уместо треношца има кружно постолје и полигонална лежишта за свеће. Оба београдска типа датована су у половину XV века, и то на основу анализе материјала из слоја.

² Налаз Косова потиче са непознатог налазишта. По начину обраде и положају тела сличан је будимпештанском примерку. На овом примерку није приказана капа, остали детаљи су доста сумарно урађени. Уп. Б. Радојковић, *Увоз бакарних и бронзаних предмета из Европе на територију Београда и Србије*, Годишњак града Београда XXV (1978) сл. 8 и 9.

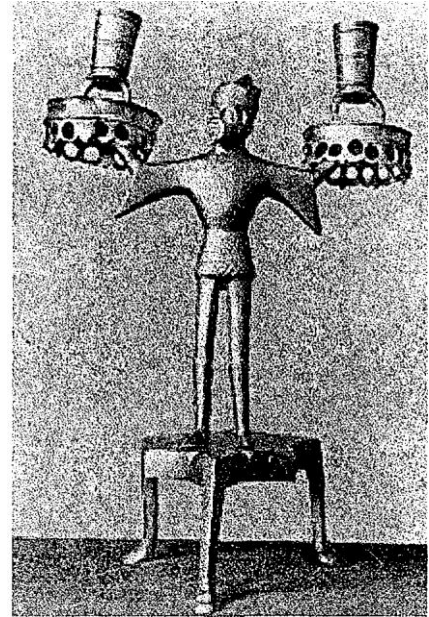
Сл. 4 Свећњак из Београдске тврђаве, XV век

Fig. 4 Chandelier provenant de la forteresse de Belgrade, XVe siècle

Сл. 5 Свећњак са Косова, XV век

Fig. 5 Chandelier provenant du Kossovo, XVe siècle

Сл. 6 Свећњак из Биварског музеја, Минхен, XV век

Fig. 6 Chandelier du Musée de Bavière, Munich, XVe siècle

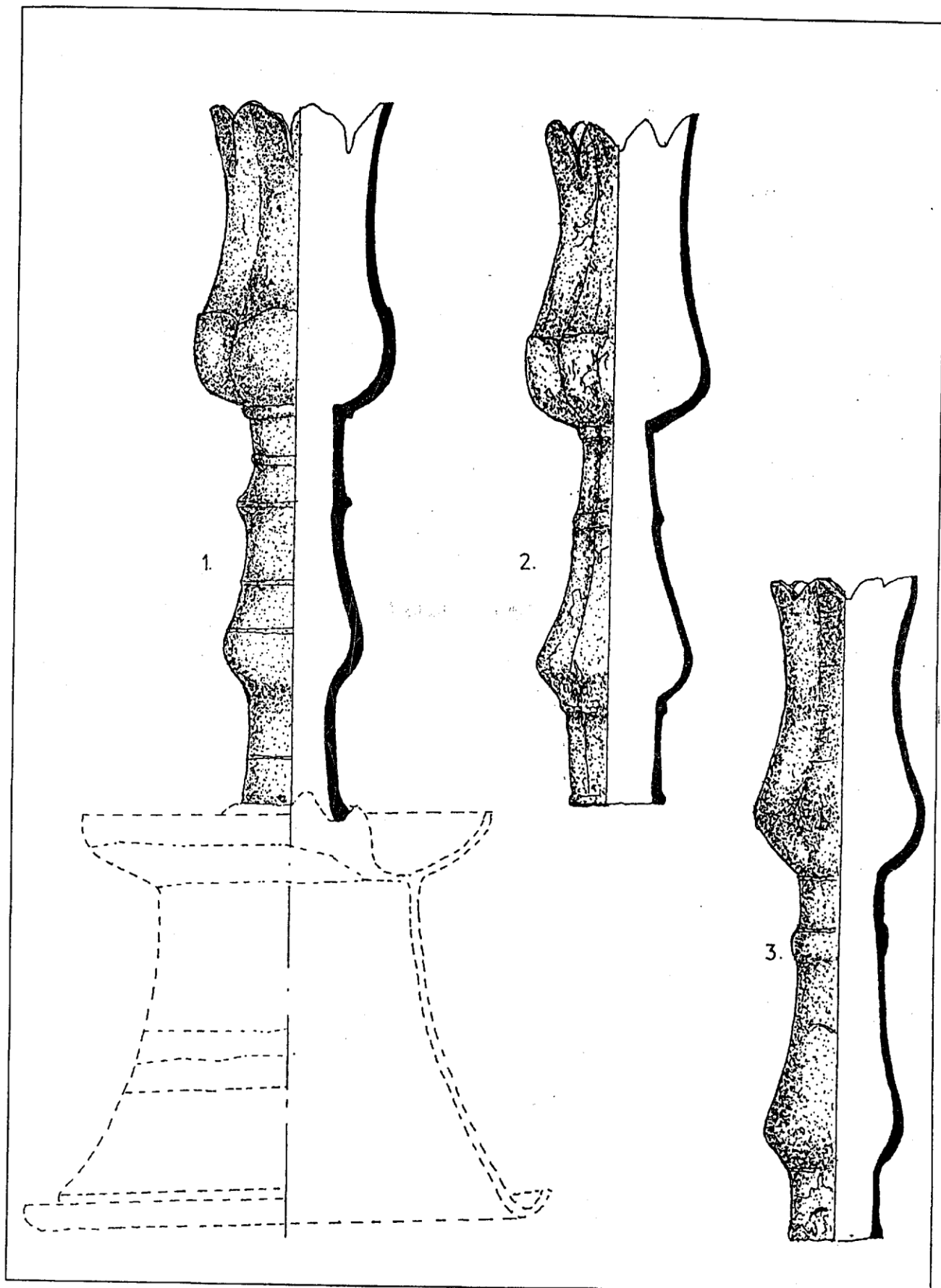
ља примерак из будимпештанског музеја³ (који је и главна мотивација овог рада) и свећњак из музеја у Минхену.⁴ Београдски примерак фрагментарно је очуван, рађен у техници пуног ливења, тело му је у виду фигуре пажа одевеног у кратку тунику са кратким рукавима. Руке су испружене, на длановима су видне рупе за причвршћивање чашаца за свећу. Црте лица овог примерка лепо су наглашене, нарочито брада и коса, док су реално приказани нос, очи и уста (сл. 4). Тело косовског примерка такође је у облику фигуре пажа са рукама испруженим у висини рамена и у лакту савијеним под углом од 90 степени. Овај свећњак је рађен у техници шупљег ливења. Фигура пажа је одевена у тесну тунику без уочљивих трагова набораности одеће, са реално приказаним цртама лица, нарочито браде и носа. Наведени детаљи јасно указују да је свећњак ливен у калупу коришћеном више пута за исту сврху, као и да се на одливу уочавају извесна оштећења (сл. 5). Тело будимпештанског примерка је у облику фронтално приказаног пажа са раширеним рукама постављеног на треножно постоље. Фигура је обучена у кратку тунику са кратким рукавима. Крај тунике је наглашен тракастим задебљањем. На раширеним и у лакту благо повијеним рукама налазе се полигонална лежишта за свећу, једно недостаје. Лева нога је полумљена у висини колена, брада, коса и црте лица реално су приказане. Положај руку, ногу и целог тела усклађен је са погледом очију усмерених навише (т. I, 2, сл. 3). Минхенски примерак представља веома педантан и прецизан рад, што упућује на закључак да је настао у једној

од познатих баварских радионица. Фигура пажа је фронтално приказана, тело је одевено у кратку тунику са кратким рукавима. Тракасто задебљање на крају тунике украшено је косим урезима, а оно се на будимпештанском, односно смедеревском примерку не уочава, као ни урезане линије на лежиштима за свећу. Постоље и фигура пажа минхенског свећњака у потпуности су слични смедеревском налазу, једина разлика се огледа у облику лежишта за свеће, јер су она смедеревског полигонална без окапница, а она минхенског кружна са окапницама (сл. 6).

Ако детаљније упоредимо поменуте примерке, закључићемо да су сви примерци рађени по једном предлошку, односно калупу, с тим што минхенски примерак показује одређену прецизност и занатску умешност мајстора, као и добро познавање анатомије и пропорцијских односа. То све упућује на већ изнету претпоставку да је свећњак настао у познатој радионици Западне Европе. Будимпештански, односно смедеревски примерак показује да је ливен у калупу више пута коришћеном за исте сврхе. То потврђује чињеница да му је мајстор додао полигонална лежишта за свећу. На њему се уочавају извесна оштећења проузрокована вишестратним коришћењем калупа. Косовски

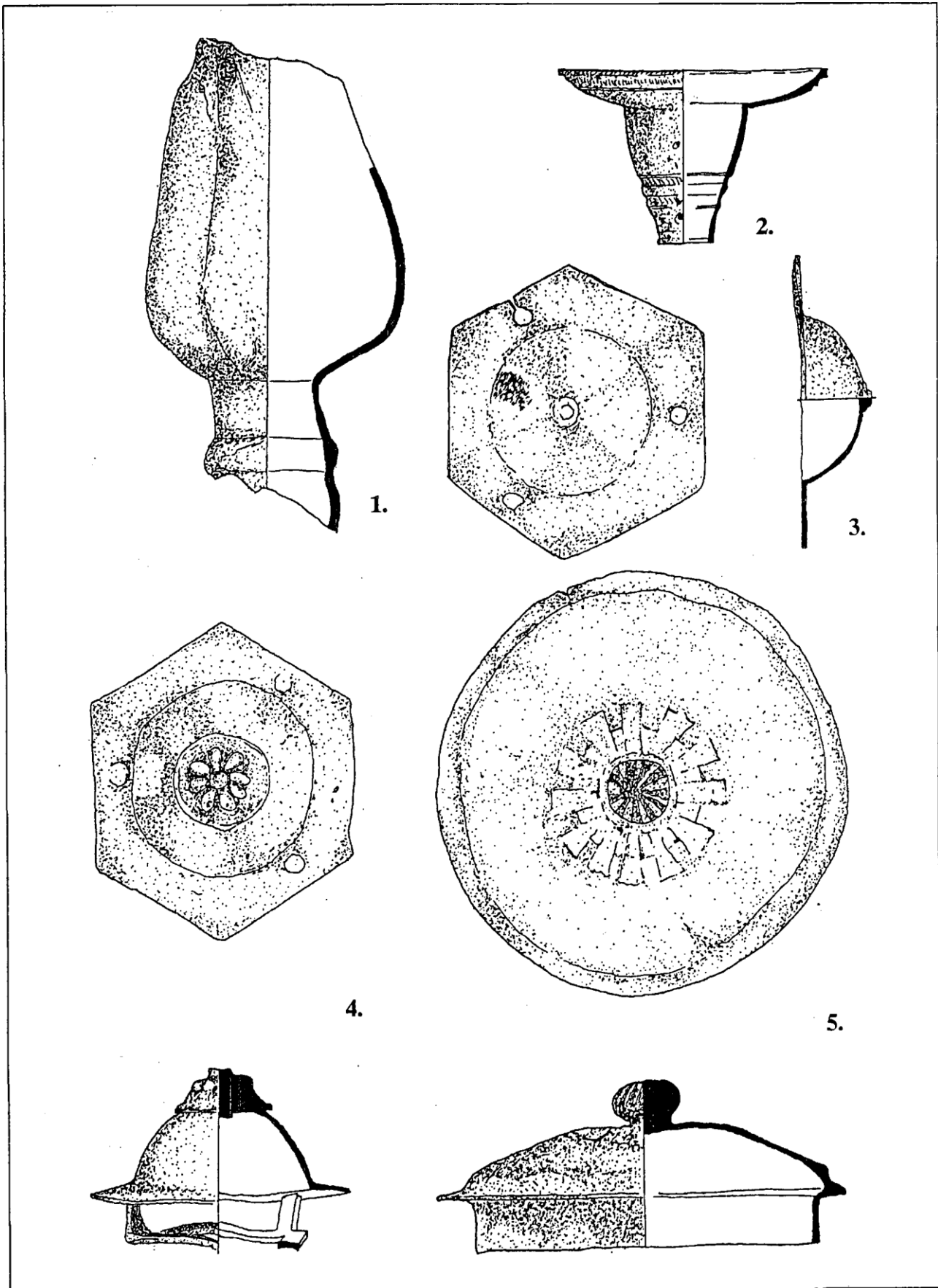
³ L. Gerevich, *Art of Buda and Pest in the Middle Ages*, Budapest 1971, T. LXXXVI/224; I. Fodor, *Emberalakos gotikus bronz Gyertyatartó Jaszagorol*, *Folia Archeologica* XXXV (1984) 161-173.

⁴ Б. Радојковић, *Увоз бакарних и бронзаних предмета*, сл. 7.

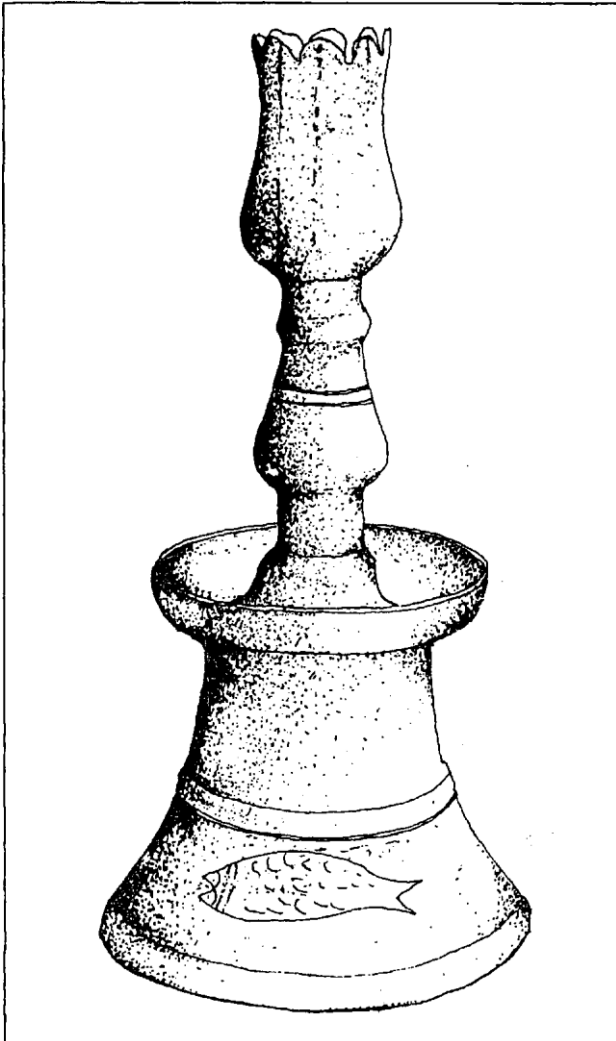
Т 11/1. бронзани свећњак; 2-3. фрагменти бронзанах свећњака из Смедерева, XV-XVI век

Table 11/1. chandelier en bronze; 2-3 fragments des chandeliers de Smédérévo, XVe-XVIe siècles

Т III/1-2. фрагменти бронзаних свећњака; 3-5.
бронзани поклопци из Смедерева, XV-XVI век

Table III/1-2. fragments de chandeliers en bronze; 3-5
couvertures en bronze provenant de Smédérévo,
XVe-XVIe siècles

Т IIIa / Свећњак из Мађарског националног музеја, Будимпешта, XVI-XVII век

Table IIIa / Chandelier du Musée National de Hongrie, Budapest, XVIe-XVIIe siècles

налаз је по облику и начину израде очигледно производ слабијег мајстора, можда неке локалне радионице. То је и навело поједине ауторе да га датују у нешто старије време, тј. у XIV век.⁵

Ова врста свећњака у време угарског краља Сигисмунда коришћена је у дворовима, дворским палатама и кућама имућнијих грађана, у наше крајеве дошла је захваљујући добро развијеним трговачким везама.⁶ За нас будимпештански примерак не би имао никакав посебан значај да није једне од аналогја са нашим примерком, односно да Л. Геревич није публиковао место налаза Сендре (Szendrő).⁷ Ако се узме у обзир да бројни угарски путописци Смедерево називају Сендре, онда се са пуно права може тврдити да Геревичево Сендре означава Смедерево. То је и навело М. Бајаловић-Хаџи Пешић на тврдњу да поменути свећњак потиче са двора деспота Ђурђа

Бранковића из Малог града Смедеревске тврђаве.⁸ Констатација да свећњак потиче са двора деспота Ђурђа Бранковића сасвим је логична, јер су овако луксузни свећњаци једино могли припадати владарском двору. Са жалашћу морам констатовати да налази и резултати истраживања Смедеревске тврђаве нису публиковани, иако је рукопис спреман, а материјал се још увек налази у депоу Завода, а не у витринама музеја. Несумњива је чињеница да су налази били доступни ужој стручној и широкој јавности, овај свећњак би се везивао за митрополијски комплекс, а не за деспотов двор у Малом граду.

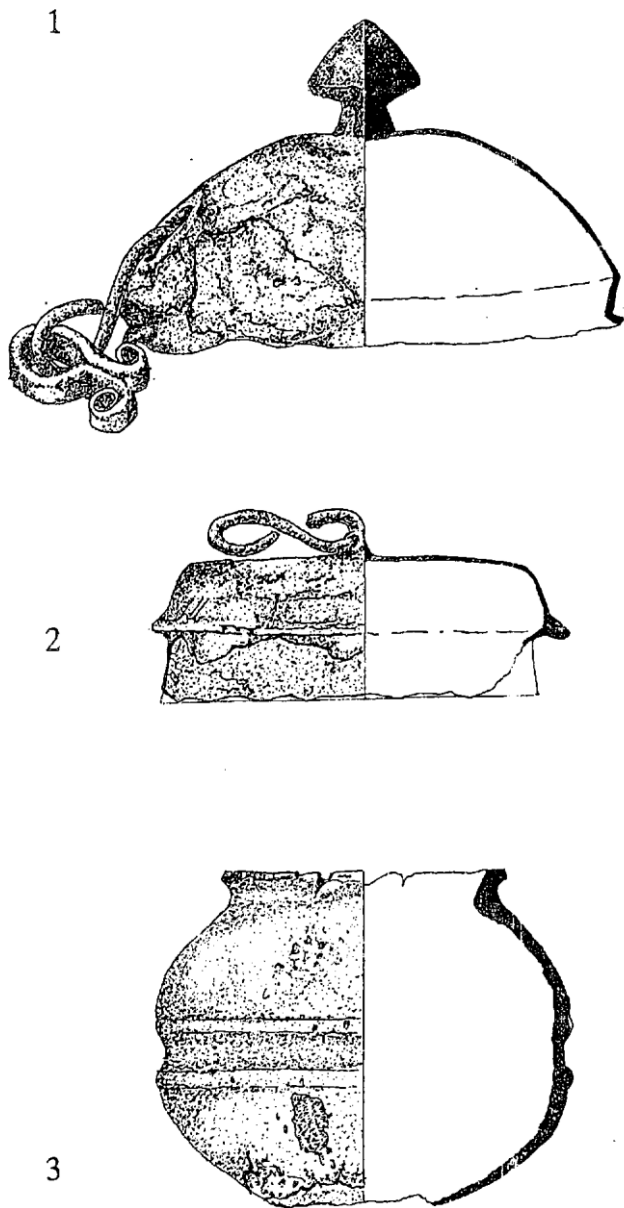
Године 1986. пронађено је лежиште за свећу слично лежишту на левој руци будимпештанског примерка (т. 1/1,2; сл. 2 и 3). То наводи на закључак да откривено лежиште припада свећњаку који се данас налази у будимпештанском музеју. У прилог том закључку иде и чињеница да на длану десне руке будимпештанског примерка нема ника-квог правоугаоног задебљања (постоља) које се јасно уочава између длана и лежишта за свећу на левој руци. Поменуто задебљање налази се са доње стране новооткривеног лежишта за свећу, што се ни у ком случају не би могло протумачити пуком случајношћу, јер да се не ради о истом свећњаку вероватно би било поменуто задебљање различито или би се можда задржало на длану. Нема никакве сумње да би наведени проблем најбоље решила хемијска анализа будимпештанског свећњака и лежишта откривеног у Смедеревској тврђави 1986. године. Упркос недостатку резултата хемијске анализе, убеђени смо да су наведени разлози довољна потврда изнете тврдње.

⁵ Косовски примерак датован је у XIV век на основу погребног датовања дечанског свећњака. Новија истраживања дечанских свећњака указала су на велику сличност са viseћим свећњацима у цркви Св. Јакова у Хагу, који су датовани у крај прве половине XV века. Уп. М. Тимотијевић, *Иконографија готског свећњака из Дечана*, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе XVIII (1986) 222. Када је већ реч о viseћим свећњацима чије су чашице сличне дечанским, односно нашим, поменуо бих и свећњак из цркве у Колбергу (уп. Н. Kohlhaussen, *Geschichte des deutschen Kunsthandwerks, Deutsche Kunstgeschichte*, Muenchen 1955, 242-244). Свећњак из Колберга датован је око 1424. године и приписан је холандским мајсторима;

⁶ Б. Радојковић, *Увоз бакарних и бронзаних предмета*, 182.

⁷ L. Gerevich, *The Art of Buda*, 143.

⁸ М. Бајаловић-Хаџи Пешић, пишући о налазима готичких предмета са наше територије, истиче да поменути свећњак потиче из деспотовог двора у Малом граду Смедеревске тврђаве. Своју тврдњу базира на чињеници да су слични свећњаци коришћени за осветљавање ентеријера палата угарских феудалаца, убеђена да је тој елити припадао и Ђурађ Бранковић. Уп. М. Бајаловић-Хаџи Пешић, *О налазима неких предмета у готичком стилу на територији Србије*, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе XXIV (1992) 219-220. Морамо изразити сумњу у оправданост такве тврдње, поготово што је фрагмент овог свећњака пронађен у оквиру митрополијског комплекса, а свећњаци дикририје искључиво су коришћени у литургијске сврхе.

T IV / 1-2. бакарни поклопци; 3. бронзани лонац из Смедерева, XV-XVI век

T IV 1-2. couvercles de cuivre; 3. pot le bronze de Smédérévo, XV-XVIe siècles

За сада није јасно како је и када овај примерак доспео до будимпештанског музеја. На основу оскудних историјских података и помена у угарским повељама може се само наслутити да је свећњак тамо доспео као плен са једног од многих ратних похода угарске војске после пада Смедерева у турске руке. Вероватно је том приликом смедеревски свећњак и доспео у Угарску.

Овако реконструисани свећњак наводи нас на констатацију да је набављен за црквене потребе и да је вероватно био у функцији дикирије. Свећњаци са два лежишта за свеће, познатији као дикири-

је, имају посебно богослужбено и симболичко значење и углавном се користе за архијерејско чинодејствовање. С обзиром на то да чинодејствујући архијереј означава Христа на земљи, упаљене дикирије у његовој руци симболишу две природе Исуса Христа, а трикирије три лица Свете Тројице. Наведени разлози јасно потврђују да будимпештански примерак потиче из митрополијског комплекса из Великог града Смедеревске тврђаве, а не из деспотовог двора у Малом граду.

Не располагајући наведеним чињеницама, М. Бајаловић-Хаџи Пешић, сасвим исправно, употребу свећњака приписује искључиво племићкој елити којој је припадао и Ђурађ Бранковић.⁹ Потпуно је занемарила употребу ових свећњака и у богослужбене сврхе, о чему најбоље сведочи откривени део поменутог свећњака у митрополијском комплексу 1986. године.

За сада је сасвим сигурно да су ови свећњаци стизали из Западне Европе преко развијене трговачке мреже и да су у Смедереву били у употреби од 1444. до 1459. године, тј. у периоду обнове Деспотовине, када су успостављене трговачке и друге везе с Угарском, а преко ње и са Западном Европом.¹⁰ У овом периоду су међу многобројним предметима од бронзе вероватно увожени и бронзани свећњаци.

Ако би се извршило картирање досадашњих налаза, лако би се закључило да је продор ових свећњака из Западне Европе ишао преко Будимпеште долином Дунава до Београда и Смедерева, затим сливом Мораве и Ибра до Косова, које означава најјужнију тачку продора западноевропских бронзаних предмета, наравно према резултатима досадашњих истраживања. Изнету тезу потврђује и констатација да се свећњаци првог типа на нашем простору ретко срећу, док су у Западној Европи чешћи, што наводи на закључак да су и произвођени негде у областима Јужне Немачке, а да откривени примерци на нашој територији означавају увозну робу.

Крајем XV века фигурална тела свећњака постепено се трансформишу у одређене кружне и коничне форме. Шта је довело до овакве трансформације за сада није познато, али је сасвим сигурно да кружна и конусна задебљања на телу свећњака преузимају одређену симболику. Свећњаци са кружним и конусним задебљањима тела сврстани су у други тип, а у Смедеревској тврђави пронађена су три примерка. Лежишта за свеће поменутих примерака су кружног облика,

⁹ М. Бајаловић-Хаџи Пешић, *О налазима*, 220.

¹⁰ Мора се нагласити да је ова врста свећњака у Западној Европи датована у XV век, с тим што су примерци из Угарске и јужне Немачке датовани у прву трећину XV века, док су налази из северне Немачке датовани у XIV век (Б. Радојковић, *Увоз бакарних...*, 182). Свећњак из Косова на основу своје рустичности и сличности са свећњаком из Дечана датован је у XIV век. У исто време датован је и смедеревски примерак, с тим што би се за њега могло одредити нешто прецизније време, а то је период између 1444. и 1456. године.

једино примерак са т. I, 5 има две перфорације једну кружну и другу правоугаону у потпуности сличне перфорацијама код првог типа. Ове перфорације донекле сведоче да су настале по узору на примерке првог типа, што је опет веома значајно за одређивање времена настанка другог типа. Смедеревски примерци другог типа се на основу места налаза, анализе материјала из слоја и неких других погодности могу датовати у крај XV века.

Трећи тип свећњака заступљен је са четири примерка (т. II, 1-3). Само је један пронађен у Малом граду, два у оквиру митрополијског комплекса и један уз грађевину у централном делу Великог града. Лежиште за свећу ове врсте свећњака је у облику лотосовог цвета и има кружно конусно постоље на чијем се врху налази окапница. Ови свећњаци су пронађени у слоју који је опредељен на основу анализе осталог материјала из хоризонта у период XVI века. Сличан примерак, у целости очуван, чува се у Мађарском националном музеју у Будимпешти. Датовање је у XVI-XVII век, што само потврђује исправност датовања наших примерака у наведено време¹¹ (т. III а). Примерак који смо сврстали у четврти тип пронађен је у хоризонту XVII века. Од свих врста свећњака једино су први и четврти тип заступљени са по једним примерком, други и трећи тип са по три, односно четири комада. Мања бројна заступљеност првог типа јасно говори да су они репрезентативнији примерци.

У целини узевши, смедеревски свећњаци представљају производе познатих занатских радионица Западне Европе, које су радиле под апсолутним утицајем готике, што се најбоље огледа на примерцима првог и трећег типа. Бројни налази на територији Западне Европе сами по себи говоре да нису рађени по поруцбини, већ су серијски произведени, тј. ливени помоћу често коришћених калупа, што је због честе употребе доводило и до оштећења, као на свећњаку са Косова.

Проналазак у митрополијском комплексу оног фрагмента који недостаје свећњаку у будимпештанском музеју, односно свећњаку пронађеном у Смедеревској тврђави још средином друге половине XV века, од када се налази у Будимпешти као плен ратних похода угарске војске, прави је доказ оправданости и доследности археологије као науке. Право би задовољство било када би се већи део свећњака из будимпештанског музеја вратио у Смедерево, где је пронађен, и спојио с делом откривеним 1986. године. Надајмо се да ће дипломатија, слично археологији, одрадити свој део посла.

Бронзане кадионице

У средњовековној Србији осим свећњака коришћене су бронзане ручне или висеће кадионице, израђиване од бронзе, сребра или злата. Најбољу потврду за то налазимо у речима биогра-

фа Стефана Немање, за кога се каже да је у Кареји у славу Богородице принео сребрне и златне кадионице.¹² Исти биограф помиње како је Св. Сава, боравивши у Александрији, с александријским патријархом измењао дарове међу којима су биле и добромирисне кадионице.¹³ Писани извори, осим што помињу кадионице, децидно говоре и о њиховој производњи, односно ливењу, у Србији.¹⁴ Из поменутих писаних извора јасно се види да су у Србији коришћене кадионице од бронзе, сребра и злата и да су постојала два облика кадионица ручне и висеће. За добијање праве слике њиховог изгледа писани извори нису баш најподеснији, у том смислу знатно су битнији ликовни прикази и примерци откривени током археолошких истраживања. Нажалост, морамо истаћи да је до данашњих дана сачуван веома мали број кадионица, тако да је њихов развојни пут могуће пратити на основу комбинације писаних и ликовних извора са очуваним, или фрагментарним примерцима откривеним током археолошких истраживања.

Настанак и типологију кадионице проучавала је З. Ивковић. На основу сачуваних примерака, писаних и ликовних извора констатовала је да су на нашем простору употребљаване ручне и висеће кадионице.¹⁵

Укратко ћемо се осврнути на налазе фрагментарних кадионица у Смедеревској тврђави, где се током досадашњих истраживања наишло на два поклопца која су припадала кадионицама. Поклопци су рађени од бронзе у техници ливења са калупом, а пронађени су у оквиру митрополијског комплекса. Оба примерка шестоугаоног су облика, са калотастим испупчењем у средини, код којих се у централном делу, са спољне стране, налази мало задебљање с алкицом за ланац. На проширени равни део сразмерно су постављене три кружне перфорације кроз које су пролазили ланци или метална шипка као граничник спуштања и дизања поклопца, чија је основна улога била умањивање или појачавање сагоревања тамјана, у складу са потребама обреда који се врши. Смедеревски примерци једноставне су израде и облика, за сада у публикованим примерцима нема њима аналогних, тако да је њихово датовање у XV век могуће на основу анализе материјала из слоја. Ако детаљније обратимо пажњу на поклопац са т. III, 4, лако ћемо уочити да је био у секундарној употреби током XVI века, када је са доње стране додато троугласто постоље, причвршћено техни-

¹¹ Fehér G., *L'artisanat sous la domination Ottomane en Hongrie*, Budapest 1975, 37, т. 73. Користим прилику да се захвалим госпођи М. Шакоти што ми је скренула пажњу на овај податак.

¹² Доментијан, *Живот Светог Саве и светог Симеона*, Београд 1938, 61, 267.

¹³ Исто, 187.

¹⁴ Архиепископ Данило, *Живот краљева и архиепископа српских*, Београд 1935, 120.

¹⁵ З. Ивковић, *Кадионице и њихове ликовне представе у средњовековној Србији*, Рашка баштина 3 (1988) 105.

ком нутовања у отворе у којима су раније били ланци, а са горње стране калоте кружна плоча са розетастим украсом. За сада је тешко одредити намену овог поклопца.

Поклопци са т. III, 5 и т. IV, 1,2 рађени су од бакра у техници искуцавања. Нађени су у слоју који је на основу осталог материјала датован у XVI-XVII век. Чињеница да је унутрашња страна ових поклопаца калајисана, иницира претпоставку да су коришћени за покривање посуда у којима је чувана или кувана храна.

Велики допринос проучавању развоја кујунџијског заната и других врста примењене уметности пружа налаз биконичног лонца чији су зидови са унутрашње стране обложени шамотом. Шамотна облога и остаци лива са унутрашње стране зидова у довољној мери потврђују да је лонац коришћен за топљење масе за одливање мањих предмета. По средини трбуха, са спољне стране лонца налази се мање ужлебљење где је била

дебља жица или трака помоћу које се лонац спуштао у пећ. Слични лонци познати су и са других наших налазишта и оквирно се датују у период XV-XVI века. Смедеревски примерак пронађен је у слоју који је датован у крај XV века.

Бронзани предмети и бакарне посуде пронађени у Смедеревској тврђави не спадају у репрезентативне производе рађене по поруџбини, ^{Lwi} означавају примерке ливене или отиснуте помоћу дрвеног калуца, а затим ручно дорађиване. То само наговештава да су они масовно произвођени, да би током XV-XVII века подмирили тржишну потражњу. У прилог оваквој тези иду облици и начин украшавања, који су најчешће преузети од керамичких форми из средине XV века. Смедеревске бакарне посуде настале су под утицајем источне продукције и везане су за време турске доминације, док бронзани предмети означавају производе настале под утицајем Запада, чији је продор ишао долином Дунава.

КАТАЛОШКИ ОПИС СВЕЋЊАКА

1. Фрагментовани свећњак типа канделабра, очувано лежиште за свећу полигоналног облика, са благим проширењем ка врху, са прстенастим завршетком на доњем крају. Са доње стране налази се мање задебљање на месту причвршћења за постоље (руку). На прелазу из полигоналног у кружни део налази се ребрасто ојачање. На лежишту су две перфорације, једна правоугаона, друга кружна. Дужина износи 6,5, дебљина 2,5, пречник отвора 1,8 cm.

- Велики град Смедеревске тврђаве, XV век (т. I, 1,2).

2. Фрагментовани бронзани свећњак рађен у техници ливења. Лежиште за свећу је ваљкастог облика, са спољне стране украшено је кружним урезаним линијама, тело је од наизменичних кружних и конусних задебљања. Дужина износи 10,8, дебљина 1,9, пречник отвора 1,6 cm.

Велики град Смедеревске тврђаве, XV век (т. I, 3).

3. Фрагментовани бронзани свећњак рађен у техници ливења, лежиште за свећу и постоље недостају, тело је од наизменичних кружних и конусних задебљања. Дужина је 12 cm.

Велики град Смедеревске тврђаве, XV век (т. I, 4).

4. Фрагментовани бронзани свећњак у техници ливења. Лежиште за свећу је кружног облика са благо наглашеним ободом, са спољне стране налазе се кружне урезане линије. На лежишту су две перфорације, једна кружна, а друга правоугаона. Тело је од наизменичних кружних и коничних задебљања. Дужина износи 11, дебљина 2 cm.

Велики град Смедеревске тврђаве, XV век (т. I, 5).

5. Горњи део свећњака рађен од бронзе у техници шупљег ливења, лежиште за свећу је у облику лотосовог цвета с осам латица, тело је од наизменичних кружних и конусних задебљања. Постоље недостаје. Дужина износи 13,5 cm.

Велики град Смедеревске тврђаве, XVI век (т. II, 1).

6. Фрагментовани свећњак сличан претходном (т. II, 2).

7. Фрагментовани свећњак сличан кат. бр. 5 (т. II, 3).

8. Фрагментовани свећњак сличан кат. бр. 5 (т. II, 1).

9. Фрагментовани бронзани свећњак рађен у техници ливења, очувано лежиште за свећу коничног је облика са разгнутим ободом у виду широке окапнице.

- Велики град Смедеревске тврђаве, XVI-XVII век (т. III, 2).

Бронзани поклопци

1. Бронзани поклопац шестоугаоног облика са лоптастим испупчењем у средини. На самом врху налази се мало задебљање где је била мања алкица за ношење, на проширеном равном делу налазе се три равномерно распоређене кружне перфорације где су били ланчићи који су придржавали кадионицу. Пречник износи 5,5, висина 2,2 cm.

Велики град Смедеревске тврЂаве, XV век (т. III, 3).

2. Бронзани поклопац шестоугаоне основе са куполастим испупчењем на чијем се врху налази мање задебљање где је била алкица за ношење. На равном проширеном делу налазе се три равномерно распоређене кружне перфорације са ланчићима за ношење кадионице. Са горње стране испупченог дела накнадно је аплицирана кружна плоча са розетастим украсом, а са доње стране троугаоно тракасто постоље причвршћено техником нутовања у поменуте отворе за ланце. Пречник је 6,5, висина 3,6 cm.

Велики град Смедеревске тврЂаве, XV-XVI век (т. III, 4).

3. Бакарни поклопац калотастог облика, профилисаног благо разгнутаг обода који постепено прелази у прстенасто проширење, које је са телом спојено техником искуцавања. На врху калоте налази се накнадно уфасована наглашена јагодичаста дршка украшена урезаним режњевима. Пречник износи 9, висина 3,7, пречник дршке 1,5 cm.

Велики град Смедеревске тврЂаве, XVI век (т. III, 5).

4. Бакарни поклопац калотастог облика са

благо профилисаним и разгнутим ободом који прелази у прстенасто проширење, са телом спојено техником искуцавања. На горњој страни налази се наглашена купаста дршка. Са стране је перфорација где је била петља с алком у облику осмице. Пречни-ка је 11,5, висине 8,4, пречника дршке 2,4 cm.

Велики град Смедеревске тврЂаве, XVI-XVII век (т. IV, 1).

5. Бакарни поклопац рађен у техници искуцавања, облика пресечене купе, уског обода, нагло прелази у прстенасто проширење. Са горње стране је мало задебљање са лежиштем и алкицом у виду осмице. Пречник је 8,6, висина 3,1 cm.

Велики град Смедеревске тврЂаве, XVI-XVII век (т. IV, 2).

6. Бронзани лонац лоптастог реципијента, кратког врата, профилисаног и равно засеченог обода. Дно је оштећено. Зидови су с унутрашње стране ојачани шамотом, а са спољне по средини трбуха налази се ужлебљење где је вероватно била жица или трака за ношење. Пречник износи 9,5, висина 7,5, пречник отвора 4,7 cm.

- Велики град Смедеревске тврЂаве, XV-XVI век (т. IV, 3).

Chandeliers et encensoirs en bronze provenant de la forteresse de Smédérévo

MLADJAN CUNJAK

Parmi les nombreux objets découverts dans la forteresse de Smédérévo, il convient de mentionner les chandeliers et les encensoirs, c'est-à-dire objets qui étaient employés au cours de l'office divin. Les chandeliers, on le voit bien, avaient servi à éclairer l'intérieur de l'église. Étant donné leur formes et la manière dont ils furent fabriqués, il est tout à fait certain qu'ils présentent des types différents qui s'échelonnent entre les XVe et XVIIe siècles. Quatre types sont surtout à signaler. Pour nous, le plus intéressant, c'est le fragment d'un chandelier dont la partie principale se trouve actuellement au Musée de la Cour de Buda à Budapest; L. Gorévitz dit qu'il provient de Smédérévo, mais il ne précise pas quand et comment il y est parvenu. C'est en 1986, au cours des fouilles effectuées dans la forteresse de Smédérévo, plus précisément dans l'enceinte de la métropole, que le fragment en question a été mis au jour. Le fait que ce fragment a complété le chandelier du Musée de Budapest représente un argument en faveur de la légitimité de l'archéologie en tant que science. La mise au jour de la partie qui manquait au chandelier de Budapest montre aussi qu'au cours du XVe siècle les

relations commerciales entre Smédérévo et l'Europe occidentales étaient suivies. L'origine occidentale de ce type de chandelier est confirmée par de nombreux exemplaires conservés dans l'Europe Occidentale.

Un des chandeliers mis au jour dans la forteresse de Smédérévo était utilisé en tant que dikyrion dans l'enceinte de la métropole où, entre les mains du métropolitain il prenait aussi une signification symbolique, en désignant les deux natures du Christ. Comme les objets de ce genre, y compris les deux encensoirs, sont peu nombreux parmi les objets trouvés dans la forteresse de Smédérévo, il s'ensuit que l'enceinte métropolitaine n'a pas été longtemps en fonction, les Turcs l'ayant démolie dès 1459.

Les autres objets en bronze nous portent à conclure que, même sous l'occupation turque, la ville de Smédérévo entretenait des rapports commerciaux réguliers tant avec l'Occident qu'avec l'Orient, étant donné que les objets fabriqués dans les ateliers du pays témoignent tantôt des influences occidentales, tantôt de ceux de l'Orient.